

מהלכות ודינים השייכים לדיני י"ג מידות

דיני י"ג מידות

י"ג בציבור וביחיד

מעלת הי"ג מידות

ויעבר ה' על פניו ויקרא, אמר רבי יוחנן: אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור, והראה לו למשה סדר תפלה. אמר לו: כל זמן שישאל חוטאין - יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם. (ראש השנה יז).

מסרת ועיקר הי"ג מידות

עיקר מסרת הי"ג מידות, היא בכדי שהאדם יכיר את מידותיו של הקב"ה, ויקנה את אותם המידות לעצמו להשתמש בהם בחיי היום יום בינו לבין מקורביו וכל עם ישראל, כמ"ש 'מה אני רחום אף אתה רחום וכו', ומי שקורא הי"ג מידות ואינו מכון בהם, ואינו לוקח אותם למעשה בחייו אינו מרוויח את המטרה שבהם.

חמש ויעבור בסליחות

המנהג אצל בני ספרד לומר בסליחות ה' פעמים ויעבור: (א) אחר שבט יהודה. (ב) אחר "רחמנא". (ג) אחר אנשי אמונה. (ד) אחר תמהנו מרעות. (ה) אחר זכרון לפניך בשחק. (חזו"ע ימים נוראים עמ' לא) וע"פ הסוד אומרים רק ארבע פעמים י"ג מידות בסליחות.

י"ג מידות בימי אלול

בארבעים יום של ימי הרחמים והסליחות בני ספרד אומרים קרוב ל-280 פעם הי"ג מידות, ולפי הנראה שבכל פעם פועלים הי"ג מידות באדם ניקיון נוסף, והוא בכלל מה שכ' הרמב"ם (פ"א מהל' תשובה ה"א) שכל המרבה לשוב הרי זה משובח.

להסמיך את הי"ג מידות לוידוי

אחר הוידוי תכף יאמר ויעבור וי"ג מידות. (בא"ח פר' כי תשא הל' א)

אינם נאמרים אלא בעשרה

י"ג מידות הם כדברים שבקדושה שאינם נאמרים אלא בעשרה, ולכך היחיד אינו רשאי לאומרם דרך תפילה ובקשה. (אלא רק דרך קריאה בתורה כמו שיתבאר) (כה"ח סי' תקפא אות כו. הלכות חגים עמ' 204)

יחיד לומר י"ג מידות

אין היחיד רשאי לומר י"ג מידות, ואם בא לאומרם יקרא בטעמי המקרא. (שו"ע או"ח סי' תקס"ה, משנ"ב ס"ק יב, שו"ת אג"מ ח"ג יו"ד סו"ס כא, חזו"ע ימים נוראים עמוד כז)

אמירתו כמה פעמים ביחידות

יש הסוברים שאין ליחיד לומר י"ג מידות כקורא בתורה אלא אם כן קורא רק פעם אחת (בא"ח ש"ר פר' כי תשא ה"ט, ילקו"י ח"א עמ' שמג), ויש מי שסובר שיכול לומר אפילו כמה פעמים אם אומר בטעמי המקרא (חזו"ע ימים נוראים עמ' לא, יוסף לקח מועדים א' סי' ד). [והנפק"מ לספרדי המתפלל בשני וחמישי אצל בני אשכנז שאינם אומרים כמה פעמים ויעבור, וכן לבית כנסת שאין להם מניין בסליחות, ועוד]

המתווה והציבור התחילו י"ג מידות

מי שעדיין מאריך בוידוי, והציבור כבר אומרים הי"ג מידות, יפסיק אמירת הוידוי ויאמר עם הציבור י"ג מידות. (שו"ת שבט הלוי ח"ז סי' יב, יסוד ושורש העבודה ש"א פ"ח)

התחיל בציבור, ומסיים ביחידות

ציבור מצומצם שהתחילו לומר י"ג מידות ותוך כדי אמירתם יצאו מקצתם, וכן מי שהתחיל לומר הי"ג מידות בציבור, והאריך בכוונתו, ובעוד שרוב הציבור סיים הוא ממשיך, יסיים בטעמי המקרא כקורא יחיד (הלכ"ב שם), ויש אומרים שמכיוון שהתחיל עם הציבור יכול לסיים ביחידות. (בא"ח כי תשא סוף הל' ד, ובתורה לשמה סי' צו כתב דאפילו רק התחיל עם הציבור וידוי יכול לסיים הי"ג מידות ביחי כמנהג בני ספרד שהוידוי סמוך לי"ג מידות)

סיום הפסוק של י"ג מידות

אף יחיד האומר י"ג מידות בטעמים אינו צריך לסיים הפסוק (ואין לו לחוש לאיסור אמירת פס' שלא פסקו משה, תענית כז:), אלא יסיים כרגיל עד ונקח (האלף לך שלמה סי' מג, חזו"ע ימים נוראים עמ' ל, הלכ"ב ח"ז עמ' ז, וע"ע במטה אפרים סי' תקפא סכ"א ועוד פוסקים סתמו ולא כתבו שצריך לגמור הפסוק). ויש החוששים לכך ומצריכים לסיים הפסוק כולו. (שו"ת אג"מ יו"ד ח"ג סו"ס כא, סידור היעב"ץ בשם השל"ה, שו"ת פרי השדה ח"ד סי' ס"ט, כה"ח סי' קל"א סוס"ק כ"ג, שו"ת התעוררות תשובה ח"ב סי' ק"מ, שו"ת תורה לשמה סי' מ"ד)

היחיד לומר אל מלך

מותר ליחיד לומר אל מלך למרות שאומר שם זכור "לנו" היום וכו' (חזו"ע ימים נוראים עמ' ל), ובני אשכנז אין אומרים אל מלך ויעבור ביחידות. (רמ"א תקס"ה)

אמירת ויעבור ה' על פניו ויקרא

יש אומרים שרק הש"צ אומר תיבות 'ויעבור ה' על פניו ויקרא' ואז הציבור אומר יחד הי"ג מידות (בית דוד סי' שמא), וי"א שגם הציבור אומר בלחש עם החזן תיבות אלו, וכן עיקר (חזו"ע ימים נוראים עמ' לב, ילקו"י סי' קלא סעי' י)

'תזכור היום לזרע ידיך'

בנוסח אל ארך אפים צריך לומר גדולת רחמך וחסידיך "תזכור היום לזרע ידיך". (שו"ת יבי"א ח"ח או"ח סי' יא אות כג)

ויעבור לאומרו בלחש

יש לציבור לומר ויעבור ה' על פניו בלחש, וכשיגיע הש"ץ יאמרו כולם בקול ה' ה' וכו'. (חזו"ע ימים נוראים עמ' לב)

אמירת י"ג מידות כשאין מניין בסליחות

ציבור שהגיעו בסליחות לויעבור וראו שאין מניין בביהכנ"ס ידלגו מאנשי אמונה לריבוננו של עולם עד שיגיעו ציבור (חזו"ע ימים נוראים עמ' לא).

ואם רואים שלא עתיד להגיע ציבור, יאמרו כסדרן ואת הויעבור יאמרו בטעמי המקרא, כדין יחיד.

חזן בסליחות שיתעטף בטלית

שליח הציבור צריך להתעטף בטלית בעת אמירת הסליחות (ט"ז תקפא ס"ב, מגן אברהם תקפא ס"ג בשם הלבוש, שו"ת עצי חיים או"ח סי' ט, חזו"ע ימים נוראים עמ' לא). [ולענ"ד היה נראה לומר שכל אחד ואחד מהציבור צריך להתעטף באמירת הי"ג מידות - וכן אנו עושים בליל יום הכיפורים, וע"ע בס' המנהגים לר"א טירנא מש"כ בזה]

אמירת הי"ג מידות בעמידה

כ' בס' הלכות חגים (עמ' 202) יש לעמוד באמירת "אל מלך" וי"ג מידות, הספרדים נהגו לעמוד "משבט יהודה" עד אחד אלוקינו, ויש מבני אשכנז שנהגו לעמוד כל הסליחות. ומי שאינו יכול לעמוד לכל הפחות יעמוד רק באמירת י"ג מידות. ויש מבני תימן שיושבים גם באמירת י"ג מידות (שו"ע המקוצר ח"ג עמ' קנט, ובה"א עמ' קעג).

ספרדי המתפלל במניין של בני אשכנז שאינם אומרים וידוי ונפל"א בכל יום, אומר ביחידות את הוידוי ונפל"א בטעמי המקרא. (הלכ"ב ח"ז עמ' ג, וראה לעיל אם יכול לומר כמה פעמים)